

Schultze-Naumburga koji se oslanjao na tradiciju klasicizma i bidermajera), i dvorac s arhit. detaljima stila Tudor u prostranu parku u Donjem Miholjcu (dao ga graditi grof Majláth 1906–14).

Građevna je djelatnost bila osobito živa u Zagrebu nakon potresa 1880. Poticaj joj je davao I. Kršnjavi. U palači Paravić u Opatičkoj ul. 10 (tada Odjel za bogoštovlje i nastavu) dao je Kršnjavi urediti »pompejansku sobu« te neorenesansnu »zlatnu« dvoranu, gdje su se oko 1900. okušali domaći umjetnici u slikarstvu, kiparstvu i umjetničkome obrtu. — Među najbolje urbanističke cjeline toga vremena ubrajaju se tada novi zagrebački trgovi i perivoji koji se nižu od Zrinjevca do Glavnoga kolodvora, preko Botaničkoga vrta i Marulićeva trga do kazališta (projektant M. Lenuci). Urbanistička i arhitektonska ostvarenja toga razdoblja dala su našim većim naseljima izgled gradova. Poglavitito je Zagreb monumentalnom izgradnjom dobio izgled velikoga grada, čemu su uz spomenute arhitekte pridonijeli još K. Waidmann, F. Pfaff, J. Vancaš, L. Hönigsberg i J. Deutsch.

Neogotičku djelatnost u crkvama započinje oko 1835. biskup Alagović koji u zagrebačkoj katedrali gradi veliko neogotičko pjevalište (porušeno nakon 1880. prilikom restauracije). Prve novogradnje nastaju poticajem biskupa Haulika. Crkva Sv. Vinka u Zagrebu, uklopljena u kasnoklasicističku samostansku cjelinu, zasnovana je još klasicistički (1841–56, F. Schücht), a dograđena u hist. stilovima (1861. M. Strohmayer). U romantičkoj mješavini stilova sagrađeno je 1855–62. župnu crkvu u Molvama zagrebački graditelj F. Klein. Osnovu za neogotičku kapelu Sv. Jurja u Maksimiru izradio je J. von Stadl. Otada se katoličke crkve sve do poč. XX. st. podižu većinom u neogotičkom stilu (Voloder 1863, Luka 1864, Bukevje 1870, Macinec 1878). One s vremenom poprimaju vrlo raznolike oblike (kapucinska crkva u Rijeci, 1904–29, Nova Bukovica 1907, Podravska Slatina 1913), a u istome se stilu podižu i protestantske crkve (Zagreb, H. Bollé 1883). Po nacrtima J. Holjca isusovci grade u rano-baroknim oblicima svoju crkvu u Zagrebu (1901–13). Sinagoge su bile građene u tzv. maurskom stilu (Zagreb, F. Klein 1866; Osijek oko 1866; Karlovac 1870), a pravoslavne (Osijek, na groblju) i grkokatoličke crkve (Strnac Pribički, S. Podhorsky 1910–13) s primjesama neobiz. stila. Za trobrodnu neogotičku župnu crkvu u Osijeku bio je nastojanjem Strossmayera raspisan natječaj; crkva je građena 1894. po nacrtima F. Langenberga iz Bonna (nisu bili usvojeni projekti H. Bolléa i J. Vancaša). — Duh vremena hist. stilova najizraženiji je u katedrali Sv. Petra u Đakovu, koju je podignuo (1866–82) J. J. Strossmayer po planovima K. Roesnera i F. Schmidta u neoromaničkom slogu. Tu trobrodnu crkvu s transeptom (i prostranom kriptom) kruni na križistu kupola visoka 54 m, dok su dva zvonika na glavnom pročelju visoka 84 m.

Spomenici su se u Istri i Dalmaciji restaurirali na suzdržljiv način (Poreč, bazilika Eufrazijana 1866–97; Split, kopija ranijega zvonika Sv. Dujma, koji diže A. Perišić, 1890–1908). U S krajevima izmijenio je H. Bollé korjenitim zahvatima raniji izgled nizu spomenika (Zagreb: Sv. Marko 1875–82, Sv. Ćiril i Metod 1884–87, Sv. Franjo i Sv. Katarina nakon potresa 1880; Marija Bistrica 1878–83; Križevci, grkokatolička katedrala; Ilok 1907). Župne crkve u Krapini i Desiniću temeljito je u neogotici preoblikovao J. Vancaš. Najopsežnije je restauracijom bila zahvaćena katedrala u Zagrebu (1879–1902), koju je Bollé arhitektonski bitno izmijenio, napose njezin vanjski izgled. Na restauriranome glavnome pročelju podignuo je dva neogotička zvonika, visoka 100 i 105 m.

U doba povijesnih stilova kiparstvo većim dijelom zadržava klasicistički izraz, koji se poslije ukrutio u akademizmu. Dinamika romantizma strana je kiparima; oni zadržavaju klasicistički izraz i onda kada se ugledaju u gotičko kiparstvo. Zanimljiv se primjer toga smjera nalazi u svetištu katedrale u Zagrebu: tu je Haulik 1847. postavio deset drvenih kolos-kipova »romantičnog klasicizma« A. Sickingera iz Münchena, koji je izradio biskupski tron i neogotički oltar (stradao od potresa 1880). U kasnijem razdoblju historicizma klešu akademskom preciznošću oltare, kipove i reljefe za katedralu u Đakovu A. Baumgarten, T. Vodička, V. Donegani i I. Rendić, većinom po nacrtima F. Schmidta i N. Consonija. Kolos-kipove za pročelje zagrebačke katedrale i oltarnu plastiku radi K. Morak, učitelj kiparstva na Obrtnoj školi u Zagrebu, po nacrtu J. Beyera i H. Bolléa, a M. Stepić oltar Sv. Ćirila i Metoda po nacrtima R. Frangeša. Tradiciju domaće crkvene plastike poslije sve više istiskuju radovi tirolskih radionica. Za zagrebačku je katedralu nadbiskup J. Haulik nabavio od graditelja orgulja F. Fochta velike orgulje, urešene neogotičkim i rokoko ornamentima (ubrzo

KAZALIŠTE U VARAŽDINU, djelo H. Helmera

prenesene u Župnu crkvu u Pregradi), i potom 1855. velike neogotičke orgulje koje je izgradila tvrtka E. T. Walcker iz Ludwigsburga. Biskup J. J. Strossmayer je naručio 1876. za đakovačku katedralu orgulje od tvrtke G. F. Steinmayer & Co. (izgorjele 1933). U to doba velike orgulje naručuju čak i sela (Sveta Marija na Muri 1870). Kućišta orgulja imaju ukrase u hist. stilovima. Pojedini predmeti visoke kvalitete izrađivali su se i u našim radionicama, npr. namještaj crkve Sv. Vinka u Zagrebu (rađen u kaznionici u Lepoglavi po nacrtima Peruzzi) ili neogotičko pokućstvo blagovao-nice u samoborskom dvorcu Podolju (radio samoborski majstor po nacrtima naručitelja H. Praunspergera oko 1860). Cjelovit namještaj iz toga doba nalazi se u palači Dverce na Katarininu trgu u Zagrebu. Predmeti primijenjene umjetnosti rađeni su solidno, katkada i maštovito, u skladu s cehovskim tradicijama. Poslije se ta obilježja gube u zasićenim oblicima eklekticizma (npr. pokućstvo u oblicima njem. renesanse). God. 1882. Kršnjavi je u Zagrebu osnovao Obrtnu školu želeći domaći obrt uzdignuti

NADGROBNI SPOMENIK NA MIROGOJU U ZAGREBU, djelo nepoznata kipara

